

Irena Chowańska

Twórczość Michasia Stralcowa w kontekście prozy białoruskiej w latach sześćdziesiątych XX wieku

Acta Polono-Ruthenica 14, 47-57

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Irena Chowańska
Olsztyn

Творчість Michasia Stralcowa в контекście прозы білорускiей в латах сше́дзісятых XX вiеку

Білорусь подаровала свіаіу вiелу знакомiтых пісарзы, поетів, драматопісарзы oraz крзевіцелі о́свіаіу, дзіекі ктórым повставала, ксзтаітовала сіє і рзвiяіала літєратура народова. На завсзе запісал сіє в нєй jako пісарз, поета, есеіста oraz крiтiк літєрацкi Michас Stralcow. В засадзє творчєсць тєго выбітнєго і уталєнтованєго літєрата нє јєст в цаіосці збадана. Dotychczas јєго доробкowi літєрацкiєму по́свiєчєно кiлkadзісiят артыкулів¹ oraz тры працы науковє². Dopiero кiлkadзісiят лат тєму зачєтє на новє „одкрываць” талєнт Stralcowa, о czym швiадчєа опублiкованє на ламач газєт і часопiсм артыкулы дотычєає јєго творчєсці³.

¹ Zob.: Б. Бур'ян, *Першы крок – пачатак дарогі*, „Беларусь” 1962, нр 11, s. 28; Я. Цыбук, *З адчуваннем прыгожага*, „Полымя” 1962, нр 12, s. 164–166; А. Вярцінскі, *Ці існує блакінты вєчєр?*, „Літєратура і мастацтва” 31.08.1962, s. 6; Д. Бугаёў, *Па праву чытача і крiтыка*, „Літєратура і мастацтва” 1.02.1966, s. 6; А. Гардзіцкі, *З адчуваннем новага*, „Беларусь” 1966, нр 2; У. Юрэвіч, *Свой пункт глєдзєння*, „Полымя” 1966, нр 3; У. Мєхась, *Чысты подых талєнту*, „Літєратура і мастацтва” 23.08.1966, s. 6; А. Гардiцкiй, *Крiтiчєскiє замєткi прозаіка*, „Вопросы літєратуры” 1966, нр 5; Д. Бугаёў, *Талєнавітає і аднастайнає*, „Полымя” 1966, нр 12, s. 171–175; А. Псікаў, *І зразумєў я...*, „Літєратура і мастацтва” 25.01.1967, s. 6; В. Нікіфаровіч, *Кнiга і яє гєроі*, „Беларусь” 1967, нр 3; М. Вышынскі, *Кнiга душiзўная, чалавєчная*, „Літєратура і мастацтва” 30.08.1968, s. 6; У. Скапа, *Багаццє пачуццў думак*, „Літєратура і мастацтва” 4.11.1968, s. 6; В. Нікіфаровіч, *Спросіть сєбя...*, „Неман” 1969, нр 3, s. 160–162; А. Кучар, *Трывожная памяць. Нататкi пра новыя творы*, „Полымя” 1969, нр 10, s. 197–218; А. Алєксін, *Довєрє к чiтатєлю*, „Літєратурная газєта” 20.11.1969, s. 20; У. Юрэвіч, *Таємніца Максіма кнiжнiка*, „Полымя” 1969, нр 11 і іп.

² Zob.: Т. И. Шамякина, *Основные стилевые направления современной белорусской прозы (На материале творчества И. Пташниковя, М. Стрельцова, И. Чигринова)*, Минск 1975; В. Иващенко, *Круги надежды и добра*, [w:] В. Иващенко, *Круги надежда и добра. Литєратурно-крiтiчєскiє статьи*, Минск 1983; П. В. Васючєнка, *Мiхась Стральцў (1937–1987)*, [w:] *Гiсторыя беларускай літєратуры XX стагоддзя*, т. 3, сз. 2, Минск 2003.

³ Zob.: А. Сямєнава, *Бэзавы попл. Фрагмєнт з кнiгi*, „Беларусь” 1991, нр 1, s. 31–32; Н. Кузьміч, *Чалавєк шукає сябє. Лірычныя матывы ў прозе Мiхася Стральцўа, якому сєлєта было б 60 гадоў*, „Маладосць” 1992, нр 3, s. 231–237; П. Дзюбайла, *Час страчаных ілюзiй*, „Полымя” 1993, нр 11, s. 235–249; В. Акудовіч, *Вусцiнасць быцця*, „Крыніца” 1994, нр 9, s. 27–28; А. Асташонак, *За мяжєю звычайнага*, „Крыніца” 1994, нр 9, s. 19; Р. Барадулін, *Конь гуляў на полі*, „Крыніца” 1994, нр 9, s. 22–25; Л. Дранькє-Майсук, *Выгнаны патрыццў*, „Крыніца” 1994, нр 9, s. 3–14; Ю. Залоска, *Сонєчны Стральцў*, „Крыніца” 1994, нр 9, s. 10–17; А. Разанаў, *Наступны, яшчє нє аб'яўлєны, змєст*, „Крыніца”

W czasie debiutu literackiego Stralcowa⁴ literatura białoruska znajdowała się na kolejnym etapie rozwoju, który odegrał znaczącą rolę w jej kształtowaniu.

1994, nr 9, s. 27; А. Станюта, *Астатняе – у маўчанні*, „Крыніца” 1994, nr 9, s. 25–27; А. Сямёнава, *Бэзавы попл. Эпісталажна-прывідны ўспамін*, „Крыніца” 1994, nr 9, s. 35–86; В. Тарас, *Міша, Міша...*, „Крыніца” 1994, nr 9, s. 20–21; Ф. Яфімаў, *Яснае святло з суседняй вуліцы*, „Крыніца” 1994, nr 9, s. 21–22; Е. Масло, *Грустная звезда поэта*, „7 дней” 2.03.1996, s. 15; Н. Грыб, *Наперадзе – невядомае (Час у аповесці Міхася Стральцова „Адзін лапаць, адзін чунь”)*, „Першацвет” 1996, nr 6, s. 87–89; В. Маслоўскі, *Тры сустрэчы*, „Літаратура і мастацтва” 14.02.1997, s. 6; Л. Рублеўская, *Імпрэсіўны партрэт. Паводле аднаго верша*, „Літаратура і мастацтва” 14.02.1997, s. 6; А. Мяснікоў, *Загадка Міхася Стральцова. 14 лютага выдатнаму майстру беларускага слова споўнілася б шэсцьдзесят гадоў*, „Звязда” 15.02.1997, s. 6; А. Жук, *Памяць аб радасці*, „Полымя” 1997, nr 2, s. 263–270; А. Кудравец, *За далёкім прычалам*, „Полымя” 1997, nr 2, s. 254–262; Н. Кузьміч, *Вяртанне, альбо ключ на далонях восені*, „Першацвет” 1998, nr 5, s. 112–116; Н. Работа, *Мудрэці, дарадчык, паэт*, „Роднае слова” 1998, nr 7, s. 53; Н. Кузьміч, *Лірычная проза Міхася Стральцова*, „Вестник Брестского университета” 1999, nr 3, s. 78–80; В. Саламах, *Много званых, да мало избранных*, „Советская Белоруссия” 13.04.1999, s. 6; А. Аврутин, *Под созвездием*, „Белоруссия” 16–18.06.1998, s. 8; У. Саламаха, *Няма інакшай мудрасці для нас*, „Чырвоная змена”, 22.10.1999, s. 6; Л. Турбина, *Будто хто-то стоіт за яго спиною...*, „Першацвет” 1999, nr 12, s. 67–68; Н. Бушыла, *„Трэба быць па-чалавечы добрым і мужным...”*, „Роднае слова” 2002, nr 3, s. 49–52; Р. Барадулін, *На сініх лугах маленства. Слова пра сябра*, „Полымя” 2002, nr 3–4, s. 205–210; А. Макмілін, *Міхась Стральцоў – паэт у прозе і паэзіі*, „Тэрмапілы” 2002, nr 6; А. Кірвель, *Дзе будаваць храм? (Не зусім рэчэнзія)*, „Наша слова” 25.06.2003, s. 4; Л. Дранько-Майсюк, *Одиночество звезды*, „Советская Белоруссия” 13.08.2004, s. 8; В. Барзіян, *Маналог у эстэтычных творах Я. Брыля. Лірызм у сістэме эстэтычных поглядаў Міхася Стральцова*, *Матэрыялы 6-й Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 60-годдзю факультэта журналістыкі (Мінск 2-3 снежня 2004)*, „Журналістыка” 2004; Т. Дасаева, *Лірызм у сістэме эстэтычных поглядаў Міхася Стральцова*, *Матэрыялы 6-й Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 60-годдзю факультэта журналістыкі (Мінск 2-3 снежня 2004)*, „Журналістыка” 2004, s. 108–110; М. Цікоцкі, *„Дзіцячыя вочы” мастака слова. Да пытання пра вобразнае ўспрыманне рэчаіснасці (на прыкладзе твораў Максіма Багдановіча, Максіма Гарэцкага, Янкі Купалы, Міхася Стральцова)*, „Роднае слова” 2005, nr 10, s. 25–27; А. Мяснікоў, *Міхась Стральцоў*, „Звязда” 14.02.2007, s. 6; А. Бадак, *Зорка Міхася Стральцова*, „Літаратура і мастацтва” 16.02.2007, s. 15; У. Дамашэвіч, *Яшчэ адна загадка*, „Літаратура і мастацтва” 16.02.2007, s. 15; І. Гоўзіч, *„Калі маўчыць душа, гібе розум наш...”*, „Роднае слова” 2007, nr 2, s. 35–43; В. Бурло, *Стылістычныя прыёмы адлюстравання рэчаснасці ў апавяданні Міхася Стральцова „Смаленне вепрука” (1973)*, „Вестник БДУ 2007”, nr 2, сер. 4, s. 24–28; І. Гоўзіч, *„Казкі жыцця” Якуба Коласа і стыльёвыя пошукі літаратуры другой паловы XX ст. (на прыкладзе творчасці прадстаўнікоў „філалагічнага пакалення”)*, [w:] *Янка Купала і Якуб Колас у сістэме дзяржаўна-культурных і духоўна эстэтычных прыярытэтаў XXI стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Мінск 26–27 верасня 2007*, s. 137–142; Н. Дамброўская, *Проза В. Адамчыка і М. Стральцова: родава-жанравае і ідэя-тэматычнае падабенства*, Шостыя рэспубліканскія Калеснікаўскія чытанні. Слова аб палку Ігаравым у літаратуры і духоўнай культуры славянскіх народаў, Брест 2008, s. 53–55; В. Чарняўскі, *Трафіцкі Максіма Гарэцкага ў прозе Міхася Стральцова*, *XVI Гарэцкі чытанні (Мінск, 15 лютага 2008)*, Мінск 2008, s. 141–144; Н. Кузьміч, *Аўтар-апавядальнік ад самапазнання да самавыяўлення. На матэрыяле апавяданняў Сена на асфальце і Смаленне вепрука Міхася Стральцова*, „Роднае слова” 2009, nr 6.

⁴ М. Stralcow zadebiutował w roku 1957 opowiadaniem *Дом* opublikowanym w czasopiśmie „Маладосць”, nr 1, s. 20–24.

Niejednokrotnie badacze literatury, a wśród nich Sierafim Andrajuk⁵, Paweł Dziubajło⁶, Dzmitryj Bugajou⁷, Michaił Lazarczuk⁸, Michaś Tyczyna⁹, Eugeniusz Adamowicz¹⁰ i inni podkreślali, że w drugiej połowie lat pięćdziesiątych i w latach sześćdziesiątych literatura białoruska miała znaczące osiągnięcia, szczególnie w gatunkach lirycznych i epickich. Przeważała tematyka wojenna, historyczna, wiejska i społeczno-obyczajowa, ale pojawiała się również proza urbanistyczna, produkcyjna, fantastycznonaukowa, sensacyjna oraz kryminalna. Znane były już opowieści Iwana Szamiakina (*Непаўторная вясна*), Michasia Łyńkowa (*Векапомныя дні*), Alesia Kułakowskiego (*Нявестка; Да усходу сонца; Дабрасельцы*), Uładzimira Szachowca (*Пасля вяселля*), Jauhiena Ramanowicza (*Галіна Званцова*), Alaksieja Karpiuka (*Дзяўчына з Валкавыска*), Iwana Ptasznikawa (*Чычык*) i innych. Powstawały nowe utwory prozatorskie m.in. Iwana Mieleża, Janki Bryla, Wasila Bykowa, Iwana Nawumienki, Uładzimira Karatkiewicza, Mikoły Lobana, Arkadzi Czarnyszewicza, Alesia Adamowicza, Borysa Saczanki, Wiaczasława Adamczyka, Antola Kudrawca.

Białoruscy pisarze coraz śmieiej przedstawiali stany emocjonalne, przeżycia psychiczne oraz dylematy moralno-filozoficzne. Zwiększone zainteresowanie światem wewnętrznym człowieka, moralno-estetycznym problemami oraz dążenie do filozoficznej interpretacji rzeczywistości wpłynęło na kształtowanie istniejącej

⁵ С. Андраюк: *Жыццё. Літаратура. Героі*, Мінск 1973; *Выявляючы жыццём*, Мінск 1976; *Традыцыі і сучаснасць*, Мінск 1981; *Жыць чалавекам. Літаратурна-крытычныя артыкулы*, Мінск 1983; *А жыццё – вышэй за ўсё. Выбранае. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Нарыс творчасці*, Мінск 1992; *Пісьменнікі. Кнігі. Літаратурна-крытычныя артыкулы*, Мінск 1997.

⁶ П. Дзюбайла: *Вобраз нашага сучасніка ў прозе*, Мінск 1977; *У вялікай дарозе. Літаратурна-крытычныя артыкулы*, Мінск 1981; *Час страчаных ілюзій*, „Польмя” 1993, nr 11, s. 235–249; *Гістарычны выбар пісьменнікаў Беларусі. Сучасны этап. 1955–95 гады*, „Польмя” 1996, nr 6, s. 235–274.

⁷ Д. Бугаёў: *Шматграннасць. Літаратурна-крытычныя артыкулы і рэцэнзіі*, Мінск 1970, s. 152–168; *Справядлівае слова. Літаратурная крытыка, успаміны*, Мінск 2001; *Служэнне Беларусі. Праблемныя артыкулы, літаратурныя партрэты, эсэ, успаміны*, Мінск 2003.

⁸ *Гісторыя беларускай савецкай літаратуры 1941–80 гг.*, рэд. М. А. Лазарук, А. А. Семяновіч, cz. 2, Мінск 1983; *Гісторыя беларускай літаратуры XIX – пачатак XX ст.*, рэд. М. А. Лазарук, А. А. Семяновіч, Мінск 1998; *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзе (20–50-я гады)*, рэд. М. А. Лазарук, А. А. Семяновіч, Мінск 2000.

⁹ М. Тычына: *Час прозы. Літаратурна-крытычныя артыкулы*, Мінск 1988; *Карані Крона. Фальклор і нацыянальная спецыфіка літаратуры*, Мінск 1991, s. 165–171; *Ісці ў свет – не губляць сябе: Беларуская проза апошніх гадоў*, „Роднае слова” 1997, nr 7, s. 12–20; *Ісці ў свет – не губляць сябе: Беларуская проза апошніх гадоў*, „Роднае слова” 1997, nr 8, s. 52–64; *На павароце. Беларуская літаратура канца XX стагоддзя*, „Роднае слова” 2001, nr 4, s. 8–11.

¹⁰ Я. К. Адамовіч, *Гармонія абставін – гармонія душы. Беларуская апавяданне 50–60-х гадоў*, Мінск 1998.

już we wcześniejszych latach prozy poetyckiej. Należy zaznaczyć, że w czasie „odwilży” politycznej zakorzenione w literaturze „my” ustępowało miejsca mówiącemu „ja”. Zrywano w ten sposób z obowiązującym modelem narracji auktorialnej na rzecz narracji personalnej. Fenomen prozy poetyckiej ujawnił dramatyczny proces poszukiwania wartości uniwersalnych. Pisarze mieli możliwość powrotu do swojego życiowego doświadczenia i przeżyć, a w ich utworach częściej można było dostrzec autorski światopogląd, który stawał się bardziej widoczny i niezależny. Twórcy chcieli opowiadać czytelnikom o wydarzeniach, w których uczestniczyli bądź byli ich świadkami, o stanie duszy, swoich pragnieniach i marzeniach, o przyrodzie i całym otaczającym świecie.

Na początku lat sześćdziesiątych proza poetycka¹¹ znajdowała się w polu zainteresowania zarówno młodych pisarzy, jak i zasłużonych twórców literatury białoruskiej. W owym czasie dużą popularnością cieszyły się utwory Maksima Bahdanowicza, Jakuba Kołasa, Michasia Zareckiego, Zmitroka Biaduli, Kuźmy Czornego, Michasia Łyńkowa. Dzieła tych pisarzy różniły się stylem, fabułą, kompozycją, środkami stylistycznymi, ale we wszystkich można było zauważyć cechy właściwe dla prozy poetyckiej. Liryczność była widoczna także w utworach Janki Bryła, Uładzimira Karatkiewicza, Iwana Czyhryna, Iwana Ptasznikawa, Miachasia Stralcowa, Janki Sipakowa oraz we wcześniejszych dziełach epickich Iwana Nawumienki.

Właśnie proza poetycka stała się ulubionym gatunkiem Stralcowa. Niespełna po trzech latach od momentu debiutu prozatorskiego pisarz stworzył opowiadanie *Блакiтны вецер*¹², w którym wyczuwa się cechy właściwe dla owej prozy. Jak słusznie zaznacza literaturoznawca Piotr Wasiuczenka, w wyżej wspomnianym utworze „зліліся неадменны лірызм, які забяспечваецца прысутнасцю лірычнага героя, надзеленага адвечнай рэфлексіяй, пачуццём максiмалізму, асінхроннасць узростаў апавядальніка і героя, а значныя драматычныя або эпічныя ж падзеі адсутнічаюць. Гэта аднознiвае яго ад экзiстэнцыйна насычанай фактуры твораў аднагодкаў – У. Караткевіча, І. Пташнікава, В. Казько, а таксама старэйшых – В. Быкава, А. Адамовіча, дзе эпічнасць

¹¹ Należy przypomnieć, że szczególnie w połowie lat sześćdziesiątych termin „proza poetycka” (liryczna) wzbudził zainteresowanie w literaturach radzieckich. Początkowo nazywano tak utwory epickie o tematyce wiejskiej. Wtedy prozę poetycką kojarzono z takimi pisarzami, jak Wiktor Astafiejew, Wasilij Bielow, Fiodor Abramow, Michaił Aleksiejew, Wiktor Lichonosow, Eugeniusz Nosow, Wasilij Szukszyn. Ów termin nie był popularny zbyt długo (choć niekiedy można go spotkać i w dzisiejszych czasach), a jego miejsce zajęło umowne pojęcie „proza wiejska”.

¹² Opowiadanie to zostało opublikowane 7.02.1961 w gazecie „Літаратура і мастацтва”. Warto zwrócić uwagę, że niektóre źródła, (zob.: *Пра Мянe*, „Крыніца” 1994, nr 9, s. 3–6 i П. В. Васючэнка, *Міхась Стральцоў...*, s. 405) podają błędną informację, iż był to debiut prozatorski pisarza z 1957 r.

супадае з драматычнасцю і экзістэнцыйнасцю”¹³. W opowiadaniu *Блакiтны вецер* mamy do czynienia z wszechwiedzącym narratorem prezentującym tylko określoną sytuację fabularną. Przedstawia on wyłącznie kilka godzin z życia młodego nauczyciela, zwracając szczególną uwagę na jego świat wewnętrzny. Narrator doskonale przenika do świadomości głównej postaci, przedstawiając myśli i uczucia, które przybierają kształt opisu psychologicznego. Poza portretem psychologicznym bohatera, monologami wewnętrznymi i wspomnieniami pojawiają się opisy przyrody i otaczającego świata, które niejednokrotnie robią wrażenie impresjonistycznego obrazu.

Wracając do dorobku literackiego Stralcowa, można powiedzieć, iż lata sześćdziesiąte to najbardziej płodny okres w jego pracy twórczej. W roku 1960 wyszło opowiadanie *Двое ў лесе*, rok później – *Суседзі*¹⁴ i *Перад дарогай*, zaś w kolejnym ukazał się pierwszy tom prozy pod nazwą *Блакiтны вецер*¹⁵. W skład zbioru weszły cztery wyżej wspomniane opowiadania oraz trzy wcześniej napisane utwory: *Дома* (1956), *Восеньскі ўспамін* (1958) i *Мацеевы дрывы* (1959). Wszystkie dzieła prozatorskie pochodzące z tomu *Блакiтны вецер* zostały napisane w podobnym stylu i ujawniają ogólne cechy gatunkowo-stylistyczne prozy Stralcowa.

Książka młodego pisarza nie została pominięta przez krytyków literatury białoruskiej. Pierwsza recenzja pod tytułem *Першы крок – пачатак дароги* ukazała się w czasopiśmie „Беларусь”¹⁶. Już na wstępie autor artykułu zaznaczył, że życie codzienne w opowiadaniach zostało przedstawione w sposób rzeczowy, bez uciążliwego podkreślania piękna, a także wskazał na podteksty, które się tam pojawiają. Jednocześnie Borys Burjan zwrócił uwagę na to, że nie każdemu czytelnikowi będzie dane zrozumieć ukryte znaczenia poetyckiej wypowiedzi, dlatego też dzieła te mogą być odebrane powierzchownie – tylko jako opis zwykłego epizodu z życia wsi.

W artykule *З адчуванням прыгожага*¹⁷ Joachim Cybuk słusznie zauważył, że Stralcow przedstawia dobrych i szczerych ludzi, osądza chciwość, skapstwo oraz czerstwość duszy ludzkiej, koncentrując się przede wszystkim na emocjach bohaterów. W opowiadaniach wyczuwa się rytmiczność i muzyczność języka,

¹³ П. В. Васючэнка, *Міхась Стральцоў...*, s. 405–406.

¹⁴ Utwór *Суседзі* w 1985 r. został dopracowany przez Stralcowa i pod nowym tytułem *Волька* wszedł w skład ostatniej książki pisarza (М. Стральцоў, *Выбраннае. Проза. Паэзія. Эсэ*, Мінск 1987, s. 49–66).

¹⁵ М. Стральцоў, *Блакiтны вецер. Аповяданні*, Мінск 1962.

¹⁶ Б. Бур’ян, *op. cit.*, s. 28.

¹⁷ Я. Цыбук, *op. cit.*, s. 164–166.

zdania są starannie wyszlifowane, dopracowane, mają charakter filozoficzny – co niewątpliwie było ciekawym eksperymentem w ówczesnej prozie.

Autorka artykułu *Далучэнне да святла*¹⁸, Tatiana Szamiakina, stwierdza, że opowiadanie *Блакiтны вецер* jest ważne dla zrozumienia twórczości Stralcowa. To ono m.in. określa styl pisarza. Główny bohater utworu, Łagacki, to wiejski człowiek obecnie mieszkający w mieście, lecz psychicznie nieprzygotowany do nowego stylu życia.

Po wydaniu pierwszej książki Stralcow pracował nad kolejnymi utworami epickimi. W roku 1962 napisał opowiadanie *На вакзале чакае аўтобус*, w 1963 – *Трыціх; Там, дзе зацішак, спакой і Сена на асфальце*, w 1964 – *Добрае неба; На чацвёртым годзе вайны; Што будзе сніцца; Роздум і Дзень у шэсцьдзесят сутак*, zaś rok później stworzył następne dwa utwory: *І зноў, зноў горад*¹⁹ i *Свет Іванавіч, былы донджуан*. Wyżej wymienione opowiadania weszły w skład drugiego zbioru prozy pt. *Сена на асфальце*²⁰. Tuż po jego wydaniu pojawiła się pierwsza praca krytyczna napisana przez badacza literatury białoruskiej Dmitryja Bugajowa²¹. Podkreślił w niej, że Stralcow dobrze wyczuwa emocjonalne możliwości słowa, umiejętnie i dokładnie przedstawia ludzkie uczucia, nie pozostając obojętnym wobec problemów społecznych. Kreuje typ inteligenta nie tyle z racji wykonywanego zawodu, lecz ukształtowania duszy, jako delikatnego marzycielskiego romantyka z subtelnym i głębokim uczuciem.

Wankarem Nikifarowicz²² zaznaczył, że bohater literacki Stralcowa znajduje się w trudnym okresie i różnie znosi życiowe problemy. Szczególną uwagę recenzent zwrócił na utwór *Дзень у шэсцьдзесят сутак*, który według niego bardziej odpowiada normom eseju niż zwyczajnym notatkom podróżniczym, ponieważ pojawiają się tam subiektywne sformułowania i wyznania autora na temat literatury i filozofii.

Opowiadania Stralcowa z lat sześćdziesiątych XX wieku charakteryzuje narracja trzecioosobowa i narrator z nieograniczoną wiedzą o świecie przedstawionym (*Блакiтны вецер; Двое ў лесе; Там, дзе зацішак, спакой; Добрае неба; На чацвёртым годзе вайны; Што будзе сніцца* i in.). W dorobku prozatorskim Stralcowa znajduje się też pięć opowiadań z narracją pierwszoosobową (*Трыціх; Сена на асфальце; Дзень у шэсцьдзесят сутак; Роздум і Свет Іванавіч*,

¹⁸ Т. Шамякіна, *Далучэнне да святла*, „Малодосць” 1975, nr 11, s. 173–179.

¹⁹ Początkowo utwór nosił tytuł *Госць* i po raz pierwszy został opublikowany w roku 1965 w czasopiśmie „Польмя” (nr 5–6, s. 106–111). Później nazwa została zmieniona na *І зноў, зноў горад*.

²⁰ М. Стральцоў, *Сена на асфальце. Апавяданні*, Мінск 1966.

²¹ Д. Бугаёў, *Таленавітае і аднастайнае...*, s. 171–175.

²² В. Нікіфаровіч, op. cit., s. 26.

былы донджуан). Narrator odgrywa w nich znaczącą rolę, stając się jednym ze środków relacji. Dominujące miejsce zajmują intymne wyznania narratora-bohatera, analiza psychologiczna oraz rozważania filozoficzne o otaczającym świecie przyrody i kultury.

W większości utworów epickich Stralcow sięga po monologi wewnętrzne, które czasami przechodzą we wspomnienia domu rodzinnego, ukochanych miejsc bohatera oraz reminiscencji z dzieciństwa, niekiedy sięgających czasów drugiej wojny światowej. Narrator doskonale przenika do świadomości każdej postaci, zarówno kilkuletniego chłopca, młodej wdowy, jak i samotnego starca, uwydatniając tym samym ich stany psychiczne. W. Nikifarowicz²³ słusznie nazywa Stralcowa mistrzem psychoanalizy. Rzeczywiście, wszystkie jego utwory epickie charakteryzują się sporą dawką psychologizmu. Pisarz posiadał wyjątkowy dar, doskonale znał się na ludzkiej psychice, dlatego tak trafnie przedstawił świat wewnętrzny oraz przeżycia bohaterów. Niewykluczone, że wpływ na pogłębiony psychologizm w dziełach Stralcowa, jak zresztą na całą prozę psychologiczną XX wieku wywarły koncepcje psychologii i psychiatrii. Mam tu na uwadze teorie Sigmunda Freuda, Carla Gustava Junga i Charlesa Maurona²⁴. Możliwe, że owe idee oraz dzieła białoruskich, rosyjskich i światowych pisarzy również miały wpływ na psychologizm utworów Stralcowa. W swoich dziełach białoruski pisarz zmierza do przedstawienia przeżyć wewnętrznych, ukrytych motywacji, marzeń sennych oraz trudności bohatera w kontaktowaniu się z innymi ludźmi. Mówiąc o prozie Stralcowa, nie można nie wspomnieć o starannym dobieraniu słów. Najczęściej są to metafory, symbole bądź hiperbole (np. скрыгталі, аднастайна шоргалі жорны; каляровы, круглы, з тоўстай сарцавінай карандаш; азызлы твар; твар, як печаны яблык; гойсае завіруха; дзынкнуў посуд і in.).

W literaturze współczesnej psychologizm posiłkuje się tzw. strumieniem świadomości i właśnie po taką formę narracji sięga Stralcow w utworach: *Блакiтны вецер*; *На вакзалe чакае аўтобус*; *Там, дзе зацішак, спакой і I зноў, зноў зорад*. Narrator, oprócz portretu psychologicznego bohatera, prezentuje opisy przyrody i otaczającego świata (np. miasto, wieś, podwórko, chatę), wspomina również, jak bawi się wieczorami wiejska młodzież, co niewątpliwie świadczy o jego dobrej znajomości obyczajów wsi białoruskiej. Należy przy tym podkreślić,

²³ Ibidem, s. 26.

²⁴ Wydaje się, że propozycje Ch. Maurona były bliższe Stralcowowi dlatego, że w odróżnieniu od swoich poprzedników zajmował się on psychoanalizą dzieła literackiego. Mauron pragnął „ujawnić oraz przebadać w tekstach relacje, które nie były przemyślane czy zamierzone w sposób świadomy przez autora”. Więcej na temat psychoanalizy Z. Mitosek, *Nieświadomość i język (psychoanaliza)*, [w:] *Teorie badań literackich*, Warszawa 2005, s. 182–205.

że Stralcow koncentrował się na powojennej wsi, na codziennych domowych obowiązkach, ciężkim życiu owdowiałych kobiet, jak również zapomnianych przez dzieci starych rodziców. Poruszył także problem masowego wyjazdu do miast młodzieży wiejskiej, wypierania się rodzimych miejsc, a także wszystkiego, co jest związane z wsią.

W roku 1966 spod pióra Stralcowa wyszła opowieść *Адзін лапаць, адзін чунь*²⁵, którą trzy lata później opublikował w osobnym wydaniu²⁶. W tym samym roku ukazał się pierwszy tom prozy Stralcowa przetłumaczony na język rosyjski²⁷.

Opowiadający o problemach powojennej wsi oraz cierpieniach ludzi różnych pokoleń związanych z wojną utwór pt. *Адзін лапаць, адзін чунь* został przyjęty z aprobatą przez czytelników i krytyków. Za tę opowieść w roku 1970 autor otrzymał nagrodę czasopisma *Дружба народов*²⁸. Stralcow był dzieckiem wojny, dlatego tak naturalnie przedstawił przeżycia najmłodszego bohatera opowieści, co niejednokrotnie było podkreślane przez badaczy literatury białoruskiej. W poświęconym swoim rówieśnikom eseju *Дзяцінства, якое мы помнім*²⁹ wyznał, że utwory *На чацвёртым годзе вайны* i *Адзін лапаць, адзін чунь* posiadają cechy autobiograficzne. W odróżnieniu od innych twórców nie koncentrował się na opisywaniu spalonych i zniszczonych wsi, lecz skupiał się na ludzkich przeżyciach i emocjach. W opowieści znalazły zastosowanie wypracowane wcześniej techniki narracji. W utworze mamy więc do czynienia z narratorem nie należącym do świata przedstawionego, posiadającym wszechwiedzę i prowadzącym narrację w trzeciej osobie. Jako neutralny obserwator odkrywa on świat wewnętrzny Iwanki, przedstawia jego zmartwienia, rozczarowania oraz silną więź z dziadkiem Michałką. Koncentruje się na ciężkim życiu mieszkańców wsi i ich codziennych obowiązkach. Po raz pierwszy został tu poruszony wątek religijny, który od początku XX wieku był tematem tabu w krajach Związku Radzieckiego. Z wypowiedzi narratora dowiadujemy się, że dziadek jest najbardziej religijną osobą spośród członków rodziny. To on ciągle odwołuje się do Boga, prosząc o lepsze życie dla wnuka i córki. Narrator przytacza w mowie pozornie zależnej całą spowiedź i prośbę dziadka Michałki, która jednocześnie jest swoistym apelem samego pisarza. W opowieści tej pojawia się sporo monologów wewnętrznych, niekiedy przechodzących w strumień świadomości, opis psychologiczny, wspomnienie czy roz-

²⁵ М. Стральцоў, *Адзін лапаць, адзін чунь. Аповесць*, „Маладосць” 1966, nr 11, s. 52–93.

²⁶ М. Стральцоў, *Адзін лапаць, адзін чунь. Аповесць*, Мінск 1970.

²⁷ *Что будет сниться. Рассказы*, пер. Э. Корпачев, Москва 1968.

²⁸ А. Сямёнава, *Шлях да самага сябе*, [w:] *Гарачы след таленту. Літаратурна-крытычныя эцюды*, Мінск 1979, s. 76.

²⁹ М. Стральцоў, *Дзяцінства, якое мы помнім*, [w:] *Пячатка майстра. Літаратурна-крытычныя артыкулы, эсэ*, Мінск 1986, s. 187–188.

ważanie filozoficzne. Doskonale zostały również wyeksponowane emocje oraz przeżycia dziecka wychowanego bez ojca. Pierwsze próby takiej narracji miały miejsce w opowiadaniu *На чацвёртым годзе вайны*.

Następne chwytły kompozycyjne, po który sięgnął Stralcow w utworze *Адзін лапаць, адзін чунь*, to sen małego chłopca, list dorosłego Iwanki do przyjaciela oraz wiersz we wstępie i zakończeniu opowieści. List charakteryzuje się dużym autobiografizmem, myśli bohatera ciągle powracają do dzieciństwa, choć są zanalizowane już przez dorosłego człowieka. Natomiast w wierszach wyczuwa się głos pełen tęsknoty za minionym światem, chęć powrotu do lat dziecięcych oraz rozpacz i smutek związany z niemożliwością cofnięcia czasu.

Kolejna opowieść Stralcowa *Загадка Багдановіча* (1968) jest ostatnim dziełem epickim powstałym w latach sześćdziesiątych XX wieku. Uznawana jest za najważniejsze osiągnięcie w dorobku pisarza. Utwór został poświęcony najmłodszemu klasykowi białoruskiej literatury Maksimowi Bahdanowiczowi. W utworze fikcja przeplata się z cechami właściwymi dla pracy naukowej, eseju i poezji. I jak słusznie zauważa Wiaczesław Iwaszczanka³⁰, właśnie dlatego trudno jest oddzielić krytyka Stralcowa od prozaika i poety.

Badacz literatury białoruskiej Piotr Wasiuczenka³¹ zaznacza, że w owym utworze prozatorskim Stralcow bardzo przejrzyście formułuje sens „zagadki Bahdanowicza”. Przybliży czytelnikowi fenomen twórcy wychowującego się z dala od Białorusi, w rosyjskojęzycznym środowisku, który jednak potrafił nauczyć się rodzimego języka i już w wieku dwudziestu lat stał się klasykiem literatury białoruskiej. Stralcowa interesowało nie tylko poszukiwanie odpowiedzi, a głównie sam proces poszukiwania, podczas którego do tekstu dołączał coraz to nowe artystyczne i życiowe realia.

W opowieści *Загадка Багдановіча* mamy do czynienia z fikcyjnym podmiotem autorskim nie należącym do rzeczywistości przedstawionej. Narrator wszechwiedzący prezentuje punkt widzenia samego autora na temat przedstawionej rzeczywistości i opisywanych postaci. W niektórych momentach, szczególnie na początku utworu, opowiadanie narratora przechodzi w monolog wewnętrzny samego Bahdanowicza. Subiektywne poglądy Stralcowa dotyczące literatury i twórczości znakomitego białoruskiego klasyka oraz swobodne przejście od rzeczywistości życiowej do literackiej pozwalają na stwierdzenie, że *Загадка Багдановіча* balansuje pomiędzy opowieścią a esejem. W niektórych rozdziałach odnajdujemy analizę literacką wierszy Bahdanowicza, niejednokrotnie dla przykładu podawane

³⁰ В. Івашчанка, *Чаканне радасці*, „Полымя” 1977, нр 5, s. 200–214.

³¹ П. Васючэнка, *Міхась Стральцоў...*, s. 416–417.

są wersje rosyjsko- lub białoruskojęzyczne. Nie można nie zauważyć naukowej przenikliwości, poczucia piękna, a także doskonałego rozumienia losu Bahdanowicza i jego wkładu w literaturę białoruską.

Stralcow miał wszechstronne zainteresowania. Oprócz opowiadań i opowieści pisał także artykuły oraz recenzje pojawiających się książek Uładzimira Dubuki³², Pilipa Piestraka³³, Aleny Wasilewicz³⁴, Janki Sipakowa³⁵ i innych twórców. Dokonywał również tłumaczeń na język białoruski. W latach sześćdziesiątych przetłumaczył utwory pisarzy gruzińskich³⁶, ormiańskich³⁷, rosyjskich³⁸, uzbekich³⁹ i żydowskich⁴⁰.

Michaś Stralcow żył literaturą i dla literatury. W poszukiwaniu form, środków artystycznych i własnej techniki literackiej, szedł swoją drogą, stopniowo rozwijając i doskonaląc własny warsztat. Miał wyrobiony gust literacki, dzięki któremu potrafił wychwycić ważne procesy zachodzące zarówno w literaturze białoruskiej, jak i światowej. Był zwolennikiem i miłośnikiem opowiadania. Ta „mała forma” najbardziej odpowiadała jego talentowi i charakterowi twórczego myślenia, w niej swoiście przedstawiał problemy nurtujące bohatera, koncentrując się głównie na jego stanach emocjonalnych i duchowych. Napisane w latach sześćdziesiątych dzieła epickie Stralcowa wyróżniają się na tle powstałych w owym czasie utworów innych pisarzy białoruskich oryginalnością wyboru tematu, gatunku i stylu. Mamy

³² Рэц.: У. Дубоўка, *Цудоўная знаходка*, Мінск 1960, [w:] *Падарожжа ў свет казкі, „Літаратура і мастацтва”* 13.04.1960; У. Дубоўка, *Свет казак*, Мінск 1968, [w:] *Свет казак, „Настаўніцкая газета”* 3.01.1969; У. Дубоўка, *Казкі*, Мінск 1968, [w:] *Дзівосны свет казкі, „Літаратура і мастацтва”* 6.05.1969

³³ Рэц.: Пестрак П., *Серадзібор*, Мінск 1963, [w:] *Характэро чалавечай душы, „Полымя”* 1964, nr 3.

³⁴ Рэц.: А. Васілевіч, *Падслухала сэрца*, Мінск 1960, [w:] *Падказала сэрца, „Беларусь”* 1960, nr 9; А. Васілевіч, *Я з вамі*, Мінск 1964, [w:] *Памяць вайны, „Літаратура і мастацтва”* 3.04.1964.

³⁵ Рэц.: Я. Сіпакоў, *Лірычны вырай*, Мінск 1965, [w:], *Лінія паэтычнага гарызонту, „Полымя”* 1966, nr 5.

³⁶ Н. Думбадзе, *Люлю, Віёла і Хемінгуэй*, „Задача” 1967, nr 206; Э. Кіліяні, *Залатыя рызы*; С. Клдзіяшвілі, *Далёкія зарніцы*; Р. Коркія, *Студэнт*; Г. Рчавушвілі, *Павольнае танга*; Г. Шагберашвілі, *Мамалхінз; Бэлька – аснова. Апавяданні*, [w:] *Горны вадаспад*, Мінск 1967.

³⁷ М. Аразі, *Сонца. Таварыш Мужуч*, Мінск 1964; В. Тагавенц, *Зноў у гэты пракляты горад. Маран. Апавяданні*, Мінск 1964.

³⁸ М. Грыбачоў, *Жнівеньскія зоры. Апавяданне*, „Літаратура і мастацтва” 11.08.1961; іdem, *Жнівеньскія зоры. Апавяданне*, „Мінская праўда” 18.08.1961; А. Адамовіч, *Прашу цябе, выплыві. Урывак з апавесці „Ася”*, „Літаратура і мастацтва” 22.01.1965; В. Тарас, *Нос адзіноты. Апавяданне*, „Полымя” 1965, nr 12; А. Адамовіч, *Вікторыя. Аповесць, „Маладосць”* 1966; П. Юрэвіч, П. Кабзарэўскі, *Бронзавая магіла. Гістарычная быль, „Маладосць”* 1969, nr 8.

³⁹ Д. Абдулаханаў, *Сухі стэп. Узбекскія апавяданні*, Мінск 1966; У. Умарбекаў, *Падарунак. Апавяданне*, „Маладосць” 1967, nr 5.

⁴⁰ Х. Мальцінскі, Р. Рэлес, *Аднаактовыя п’есы*, Мінск 1964.

w nich do czynienia z lirycznym bohaterem swobodnie przemieszczającym się w czasie (powraca on do przeszłości i przenosi do świata przyszłości), krążącym między miastem i wsią, a także przeżywającym, martwiącym się i poddającym analizie swoje czyny oraz dotychczasowe życie. Niewątpliwie uzyskiwana poprzez dokładne dobieranie słów i starannie wyszlifowane zdania rytmiczność i muzyczność języka w opisach przyrody, otoczenia i świata wewnętrznego bohatera wpływa na nastrój utworów.

Michaś Stralcow zdołał stworzyć ciekawą prozę wyróżniającą się indywidualnym liryzmem, ówczesnie nazywanym stralcowskim, co wpłynęło na niepowtarzalność utworów tego białoruskiego pisarza.

Резюме

Творчество Михася Стрельцова в контексте белорусской прозы шестидесятих годов XX века

Предметом анализа в настоящей статье является представление творческой деятельности белорусского писателя, поэта, критика и эссеиста Михася Стрельцова. На основании работ, написанных в период шестидесятих годов XX века можно подтвердить тезис, что М. Стрельцов жил литературой и для литературы. Основываясь на лучших традициях белорусских, русских и мировых писателей сумел создать оригинальные произведения.

Summary

The works of Michas Stralcow in the context of Belarusian literature in the sixties of the 20th century

The following paper is the analysis of literary works of Michas Stralcow – Belarussian writer, poet, literary critic and translator. On the basis of his writing from the 1960's a thesis can be drawn that Stralcow was deeply devoted to literature. Although copying the best Belarussian, Russian and universal traditional pieces, the writer managed to keep his originality.